

Велики историски сломови, тако нам се чини, покажују

ају јусе у два вида: као трагедије, као рушевине. Ако јунак, односно војска,
 град, земља, народ, асимилирају, приме у себе катастрофу, пад је сиртан, траги-
 чан. Ако јунак претраје, ~~ако не~~^{архитекта се, тешко,} значи да је катастрофа мења асимило-
 вала, начинила је ~~у~~ мења рушевином. Не знамо да ли је тачно, или само од
 нас приписано Војновићу: да је преци делом своје Дубровачке трилогије,
Allons enfants, хтео дати рушевину; ~~а са Југосвића~~^{а са Југославина}
 мајком хтео дати трагедију. Али ако и није хтео, тако је учинио. На Ро-
 созу, цар Дазар, Милон Обилић, стари Југ Богдан и девет Југосвића, асимило-
 вали су у себе државцу трагедију, и умрли. Мајку Југосвића је Војновић по-
 дигао у врхунат: она је имала да асимилира, редом трагедије свога мужа и
 девет синова, и тек онда да умре. Од цара и његове војске до жене једнога
 ратника и племића, све је претстављало један хомогени трагизам, једну тра-
 гедију, ~~и~~ једну сирт, тако да кажемо. Косово је чиста и пуна велика истори-
 ска трагедија. Насупрот томе, пад Дубровачке републике значао је рушевину.
 Војновић је у првом делу Трилогије достигао, као никада пре ни после визи-
 ју и уметничку пластику генералног ~~и~~ домета. У једном чину, ~~стварајући~~^{сабирајући} у јед-
 ној слици која у ритму олујне дође и прође, дао нам је безмало биолошки
 јасно пронаст једног хетерогеног организма, рушење у себе једне готове
 тровности. Сајето, генерално сајето видимо нацпели сва диференциацију друшт-
 ва дубровачког, од Кнеза до пучашина, преко разних ступева племића. Као те-
 лије у телу, физиолошка атрофира све што се једној исхвањеној функцији
 преда. Скала типова дубровачких господара, ураслих ~~и~~^{из} живих јединки
 и узалудних функција, то је савршена слика за оно у историји што није
 трагедија, него рушевина.

3
не
не
недовољно саживео, и у којој је дигла ~~не~~ непосредна узбуна расе, ~~не~~
посредна узбуна једног телом и умом још одржаног претставника некада
моћних и гордих ~~орсатова~~ имена и устамова.

2 Орсат, изданац првоточног дубровачког стаб-
ла, био је по нужности ~~не~~ и декадент и *teatra lo*. Овест и савест га
кидају, али недостаје сурова јуначка страст отпора која или ништи или
се укићтава. Орсат јасно види трулеж, види фанфароне врлина и охолости, и
осећа да судбина ^{Нужа на Адронију} ~~ништа~~ га пучава. Али Орсатова побуна не обухвата, силно,
и прошлост и будућност, него дрхће у једном малом тренутку, у питању
сада, у страху једног патриција од претстојећег срама и понижења, у болу
правог господара због изајбаних господара око себе. 2 Војновић је уз текст ~~не~~
драме написао и обиман, високе вредности текст историског и драмског ту-
мачења, и ту још једаред дао уметнички приказ тоталне оромуности републи-
ке, отсуство крви и "можданга" и воље у њој. Наравно да је ту јасно казао
и све оно што има и што нема у самом Орсату. "Превишка интелектуалност,
идеалин полет, тврдоћа неумољивог господства.... престаје прааристократ-
ство". Сви суперлативи! И свега један ^{суперлатив} елемент: "идеалин полет", који је
ознака младости и расе. Правог херојског отпора дакле у Орсату није мог-
ло бити, и нема. У тирадама његовим, мукама или гласним тирадама гвеса и
немоћи, осећа се мисаона брига и напрасни бес, али не кауч нагонима и во-
~~ља. Наполеон не узети граду кауче, већ је ту. Али са све већим болом, ор-~~
~~сатова снага не бива све већа. Одакле дуго гледа тај борац сирти у очи,~~
~~и навикива се на њу. Рачунаће се, постепено у својој соби, у свему што је~~
~~био и значајно, али умрети неће. Ту су и интелект и мушкост и гордост, али~~
~~не бирају око што би морали, одлучују девадентно, уморно, рулевно. На удар~~
~~топа, што је био знак да је мост спуштен и да "Франчези" угазе, Орсат~~
~~је ударити гром-резигнације, и се руши. Као дубровачки властелин, Орсат~~
~~се одриче слободе; као човек, одриче се љубави и женидбе; као интелект, од-~~
~~риче се потомства да не грађа робове. И роб је, и усамљен је, може се можда~~

рећи, и мртав је, али све уз "гарди и велики понос", јалови, премда, ваља
признати, сјајни великашки понос од којег руина постаје величанствена.
Над пучанин Андрић поручи да неће доћи, алида мује госпара "хо", ор-
сат заборавља све, то јест дубровник и слом, само не себе, ~~и~~ скаче и фор-
мално риче: "Ко је он, да ме жали" и све тако, уз болне и тешке трзаје,
али не наружувају се својим властитим слабостима ни једаред не издижући
на себе ни судом ни казном, орсат тоне у своју рушевину сматрајући је као
последницу издајства целокупне власти која "хоће мријет".

Колико је замаха и вере недостајало у души
Дубровачина Орсата, у години 1806-ој, чинило се у души Њва Војновића, ~~он~~
~~у наше дане~~. Отуда у карактеру Орсата
налазимо две прте које он се у ствари морале иснаучавати, али које су
хармонисане зато што се чудесно хармонисане налазиле у Њву Војновићу:
декадентан аристократизам, и идеал ~~наше~~ народног и епског ~~својег~~
слободарског нагона. Орсат се у часу катастрофе откида од свога стабла
не природно и психолошки спремно, него свемогући силом песника који га
је дао истинитог и театралног неразлучно. У Орсату не се јавити неш-
то од онога чега има у најбољим јуначким косовским предањима: да у страп-
ној несрећи тражи и нађе своју душу, и најбоље морално обређење. Само
што су косовски мученици били при том величанствено једноставни; док је
дубровачки мученик, ~~он~~ са свима атрибутима патрицијства и инте-
лекта, ~~и~~ величанствено декоративан. Тамо, светачка жртвеност; овде, горда
поза. Тамо, једноставност смрти; овде, осветљена рушевина. Зар није то,
~~овдје~~ она напредна сцена, онај напредни визионарни узлет: кад орсат преклиње
госпаре да укрцају св. Влаха на брод, да однесу дубровник, да галебима и
облацима наму: "Дубровник плави.... да скрије слободу". Зар није ту, у
хармонији, и потреса истинитост и декадентна пошта? Зар немамо слично
у епички и речни, код великог Шекспира, кад Клеопатра пред катастрофу каже:
"и учинио то римски сличано — да понесна буде смрт што нас гроби".

Драма о Орсату Великом постала је велико
дело с помоћу Косова, те подземе и ~~неисторијске~~ неисторијске наше снаге
која је радила и у Њву Војновићу. ~~Она је у осталом помогла да се стотинак~~
година после инвазије Наполеонове, и затим после инвазије аустријске, врати
слобода и понос св. Влаху и жртва. Она је, ~~јасно~~ помогла да се ~~својим~~
достојно додвори, и у дубровачку провину предама отпрати Велики

Нисаме то је оно што је у нашој тужној историји ~~и у нашем народу~~ најреал-
није, ~~ако је~~ дубровничко ~~оно што је~~ најлепше. *руина.*

2 Одиста, у дуготрајном мразу нашег живота Дубров-
ник је једина расцветана рума. Дубровчани слободни и богате Републике
једини су наш свет који је био срећан да не мора мрети и кети друге
и себе. Па и кад му је дошло време мрети, то се десило уз церемониално
присуство Кнеза и двораца у орнату и сави, и уз бунтаве по ходницима
Двора. То је била свечана сахрана великаша, на чији је се гроб навалити,
по латинском обичају, каменита слика вихора у природној величини, у стању
лежања, али носитег, или у стању клечања, али само пред Богом. А умирање
на Косову било је умирање какао као вихор који носи ~~својим~~ али сам
зато умирање ~~неодољиво~~. Косовска традиција чува идеју о неодољивом уми-
рању јунака, о правој трагедији која собом носи ~~очигледне~~ и ~~нов~~ живот.

2. да у Иву Војновићу ни³ ~~је~~ ^{је} ~~лежала~~ ^{лежала} и Косово и Дубровник, не
би био једна од најужаснијих наших драма, једна од најлепших наших
песни. Малаксали и дотрајаши Дубровник, то је била пасивност, екенса,
хронија, последица тровност коју смрт не може више ни да препозна и удари
је трагично. Душа Орсатова, то је био мали жилак од Косова. Реч горког
очајања Орсатова: да "живи коће мријет", косовског је порекла и она.
Само, на Косову је она друго значаја. Шта, знао је добро Иво Војновић, и
поштен је унео у Орсата и ^уДубровачку сцену контраст двају значења.
Бав живи, потпуно живи и морају умирати, иначе нема ~~јужности~~, ~~прегара-~~
~~ња~~, ~~жртве~~, ~~моралног теста~~мента потомству. "Зар нас још није враг
одлио!" ~~Са~~ ^{са} сада већ бесмртна неистофељска поспрда Дубровчанина кнеза
Сорга, који пише Дубровчанима из Париза, та реч јасно говори да је ~~Дубровник~~
већ давно био ^у крају, да Дубровник није жив умро.

2. Bojnik! Je svoja i najveć dragog i nesrećnog
 Brata ukrasio ipak, rečeno je već rami je, nekim odlikama naših tradici-
 onalnih čuvara slobode: dao mu je, iako umornu, nešto mlađavacko i krino.
 Kao je namrten lik jastreba i Srbe, i dao mu je srce. Ono ostalo
 čisto duboravacko, grimasu mušije, plikizam, otrovnu analizu intelekta, neod-
 setljivosti svake vrste, stavio je u razne mlađe i starije starije, od
 do prastarog Saša. Taj Saša je kazao, ili mislio da je kazao, gordu ~~mu~~

7

због преобилаца театралности, можда би чак потесна на романтично позориште Е. Ростана. Али, инспирисући се за своју националну поезију не сумњиво чистим народним изворима, Војновић је успео дати ^{са свим делом дела} ~~велико~~ ^{и велико} позориште и велику поезију, и дубоке истине. Казао је, и дао осетити, сву лепоту Дубровника и његове горде славе; али казао, и дао осетити, и сву истину о Дубровачкој републици. Прво. Да никада није била много реално тле, од широких поља и простора, са народом прионулим за своје тле. Друго. Да је, феудална у ствари, још ~~у~~ ^и у почетку XIX века била сва од ~~о~~ патрицијства и богатства, од господске културе и луксуза, од величанске неправде и једностраности. "Ни смо / то јест, властела / држава, остало је раја!" — каже чинио ~~Велики~~ ^{орат} Велики. Треће. Да је била као неки уметнички драгуа, и зато, кад је пала, ~~пала~~ ^{пала} без крви и жртава, одржала се у себи, уз метеж и важне договоре који су били поза и речи.

Илија Рибичић